

Weidevogels in Fryslân

Jaarbericht 2019

”Mooie ervaring?
Er was een nest met zowel
kievits- als scholekstereieren.
De scholekster heeft gebroed
en alle eieren zijn uitgekomen.”
D. Korporaal, Brantgum

”Tellen en inventariseren zijn
dringend nodig om de discussie
te kunnen voeden met feiten.”
M. Engelmoer, Noard- Fryslân Bûtendyks

inleiding

samenwerking

In Fryslân bestaat de unieke situatie dat alle partijen die bij weidevogels betrokken zijn elkaar al een jaar of vijftien regelmatig ontmoeten tijdens het zogenaamde Oltterterpoverleg. In dit overleg worden allerlei onderwerpen die de weidevogels betreffen besproken. Met het belang van de vogels voorop worden onderlinge verschillen waar mogelijk opzij gezet. Ook gevoelige onderwerpen als predatie komen uitgebreid aan bod.

Dit gezamenlijke jaarbericht is één van de tastbare resultaten van deze samenwerking.

HOOFDSOORTEN WEIDEVOGELS

Er is heel wat werk verzet om alle bekende cijfers over de vier hoofdsorten in Fryslân te verzamelen en te verwerken.

Voor het eerst kunnen we nu een zo compleet mogelijk overzicht geven van de hele provincie.

Kievit

Grutto

Scholekster

Tureluur

partijen

De deelnemende partijen:

Bond Friese VogelWachten (BFVW)
Sovon Vogelonderzoek Nederland
Kollektievenberied Fryslân (KBF)
It Fryske Gea
Staatsbosbeheer
Natuurmonumenten.

De laatste drie hebben natuurgebieden in eigendom en we noemen ze daarom terreinbeherende organisaties, kortweg TBO's.

wat zijn weidevogels?

Vogels die op de grond broeden tussen gras en kruiden, noemen we weidevogels. De grutto, kievit, tureluur, scholekster, wulp, kempiaan en watersnip zijn steltlopers die horen bij de groep die we 'echte' weidevogels noemen. Ook eenden als wilde eend, slobbeend, zomertaling en kuifeend en zangvogels als graspieper, gele kwikstaart en veldleeuwerik horen bij de 'echte' weidevogels. Een andere groep vogels broedt in weilanden, maar ook in andere landschappen, zij worden wel bij de weidevogels ingedeeld. In deze groep vallen soorten als wintertaling, meerkoet, kluut, paapje en bergeend. De informatie in dit jaarbericht gaat vooral over de vier hoofdsorten: grutto, kievit, tureluur en scholekster.

weer

Het broedseizoen van 2019 kende wederom een aantal weersextremen. De droogte van het voorgaande jaar is het hele voorjaar niet opgelost. Na een heel vroeg eerste kievitseizoen door een zachte februarimaand, bleef maart koud en droog. De eerste legfels van de kievit hadden mede hierdoor weinig kans. De grutto's en tureluurs begonnen door de droogte zeer laat met het leggen van eieren. Gelukkig bleken de vogels flexibeler dan menig kenner had gedacht: er werd nog tot in mei met nestelen gestart. Hierdoor duurde het broedseizoen langer dan andere jaren. Mei en juni brachten meer regenwater, een gemiddelde hoeveelheid voor deze maanden.

muizenjaar

Dit jaar was er vooral in Súdwest-Fryslân een overvloedig aanbod aan veldmuizen. Predatoren, bijvoorbeeld buizerd, reiger en steenmarter zagen in de muizen een eenvoudiger te verschalken prooi. Hierdoor kregen de weidevogelkuikens meer kans om op te groeien. Waarschijnlijk is dit een belangrijke reden dat er meer kuikens volwassen werden dan voorgaande jaren.

“Elke dag zie je in de natuur gelukkig nog mooie dingen. We moeten zorgen dat dat zo blijft en er van genieten.”
H. Wijbrands, Molkwar

hoe is er geteld?

DE AANTALLEN IN DIT JAARBERICHT STAAN VOOR GETELDE NESTEN EN BROEDPAREN. DE CIJFERS GEVEN DUS GEEN AANTALLEN VOGELS WEER! ZIE VOOR ACHTERGRONDINFORMATIE OVER DE TELMETHODES HET BLOKJE 'VERANTWOORDING CIJFERS' OP DE ACHTERKANT VAN DIT JAARBERICHT.

In dit jaarbericht hebben we gebruik gemaakt van cijfers die zijn aangeleverd door vrijwilligers en medewerkers van de BFWW, de TBO's en Sovon. De BFWW werkt volgens de 'Fryske Combimethode' waarbij de nadruk ligt op het vinden en beschermen van nesten. Is een nest onvindbaar of mag een gebied niet betreden worden dan worden broedparen ingevoerd. De nazorgers gaan hiervoor in de loop van het broedseizoen meerdere keren hun gebieden door. De TBO's gebruiken de methode van het Broedvogel Monitoring Project (BMP- tellingen) van Sovon, hierbij worden in meerdere rondes broedparen geteld en in kaart gebracht.

de cijfers

- PROVINCIE FRYSLÂN -

“Mijn mooie ervaring van het afgelopen jaar is vooral het samenwerken om het gebied te versterken. *Communicatie is alles.*”

G. van Asselt, Easterein

FIGUUR 1: ABSOLUTE AANTALLEN 2019

De totale aantallen van getelde nesten en broedparen per vogelsoort. Het gaat niet om aantallen vogels!

(bron ANLb en overig: BFVW, bronnen TBO's: Sovon en BFVW)

	Totaal	15227
	ANLb	6007
	overig*	6730
	TBO's	2490
	It Fryske Gea	789
	Natuurmonumenten	379
	Staatsbosbeheer	1322

	Totaal	8624
	ANLb	4334
	overig*	3150
	TBO's	1140
	It Fryske Gea	584
	Natuurmonumenten	86
	Staatsbosbeheer	470

Getelde hectares per categorie (circa). Dit is het totale oppervlak in Fryslân waar vogels zijn geteld, waaronder ook voor weidevogels ongeschikte leefomgeving, zoals bos, moeras en hei. Er zijn ook terreinen met een geschikte leefomgeving die niet zijn geteld.

Totaal	145.650
ANLb	18.250
overig*	110.000
TBO's	17.400
It Fryske Gea	7.000
Natuurmonumenten	800
Staatsbosbeheer	9.600

	Totaal	7089
	ANLb	4050
	overig*	1228
	TBO's	1811
	It Fryske Gea	178
	Natuurmonumenten	539
	Staatsbosbeheer	1094

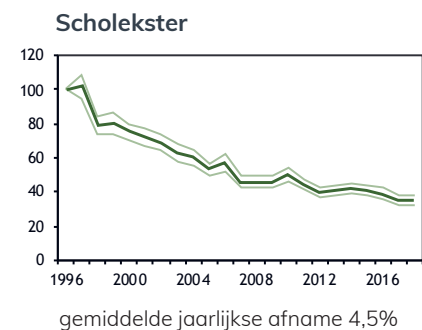
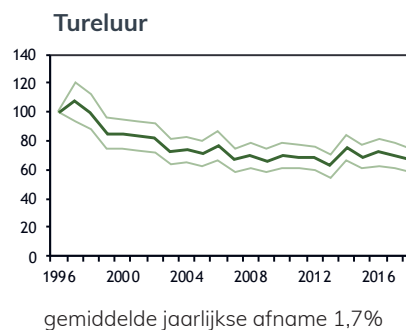
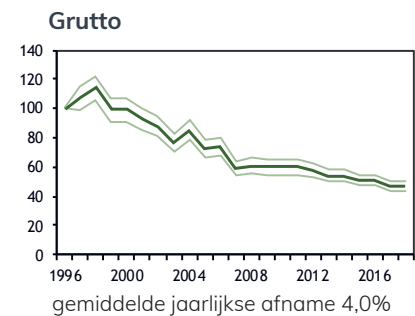
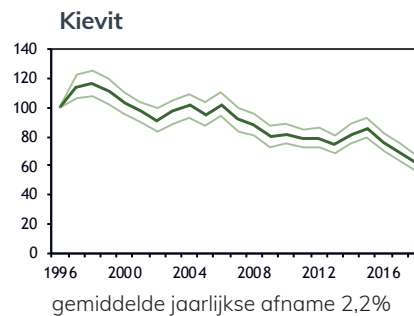
	Totaal	5150
	ANLb	2735
	overig*	880
	TBO's	1535
	It Fryske Gea	530
	Natuurmonumenten	274
	Staatsbosbeheer	731

* o.a. gangbaar boerenland en particulier natuurbeheer

FIGUUR 2: TRENDLIJN VAN 1996 TOT EN MET 2018

De indexgrafieken van Fryslân van de vier hoofdsoorten van 1996 tot en met 2018, waarbij is gesteld dat het aantal van 1996 voor 100% staat, laten alle een matige afname zien.

(bron: Sovon & CBS)

de cijfers

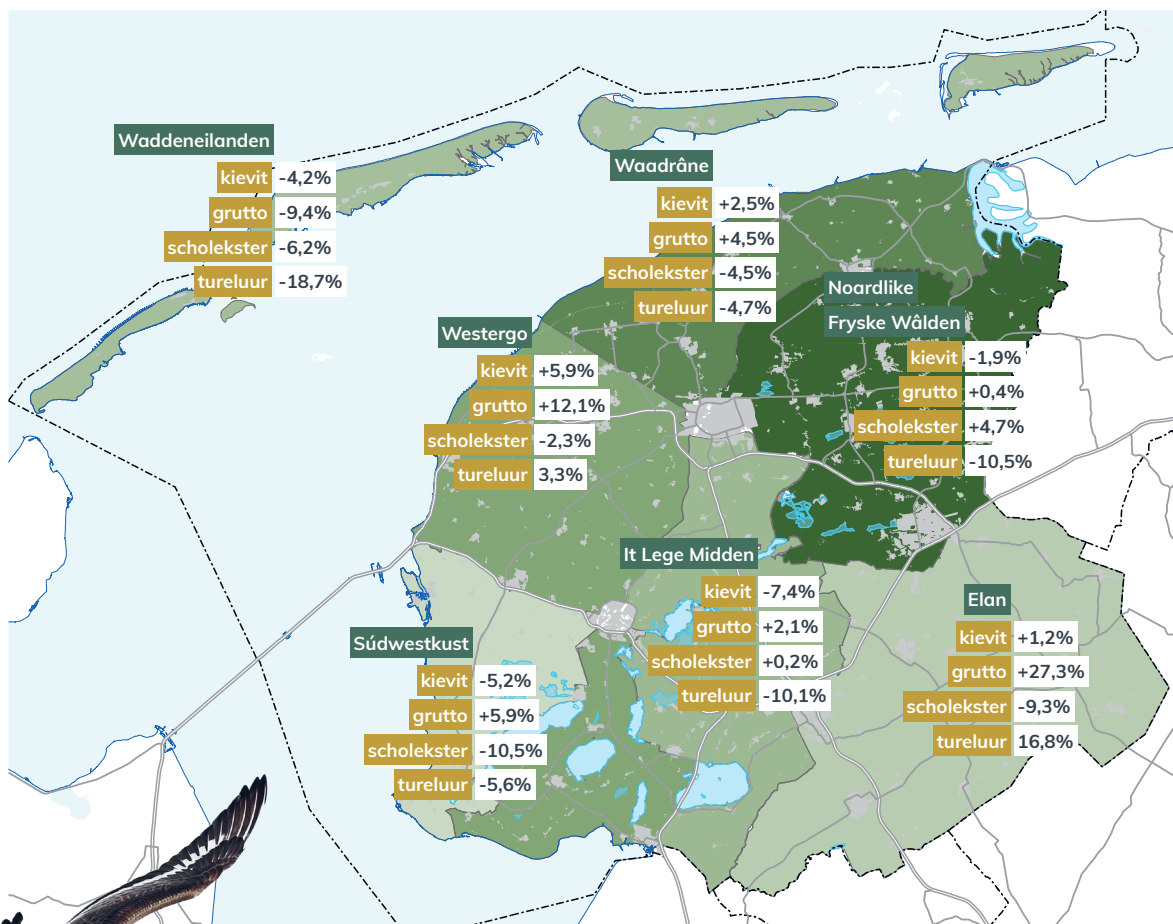
- IN DE REGIO'S -

“Het is gunstig dat er hier veel mozaïek is; lang en kort gras, stalvoeren, maïsland, beweiding, (greppel)plasdras, hoog waterpeil in sloten.”
J. van Stralen, Sintjansgea

FIGUUR 3: VERGELIJKING 2019 TEN OPZICHTE VAN 2018 PER REGIO
(ALLEEN IN BEIDE JAREN GETELDE OPPERVLAKTES)

Een procentuele vergelijking van de aantallen in het seizoen 2019 ten opzichte van het seizoen 2018. Voor deze vergelijking zijn de gebieden gebruikt die in beide jaren zijn geteld. Het gaat om zowel agrarische gebieden als om natuurgebieden.
(bronnen: BFVW en Sovon)

“Vochtige, ‘oude’ agrarische percelen vol biodiversiteit; ik zet me graag in om dit Frysk cultureel erfgoed te behouden.”
R. Cuperus, Makkum

“Dit seizoen gaat voor de kievit de boeken in als een nieuw laagte-record in de vestiging, het broedresultaat was echter verheugend.”
G. Jellema, Alde Feanen

leefomgeving

vocht en kruiden

De naam zegt het al: weidevogels voelen zich thuis in weilanden. Het ene weiland is echter het andere niet. De weidevogels geven de voorkeur aan vochtige, kruidenrijke graslanden, waar ze met hun snavel in de grond kunnen prikken en waar het voedsel ondiep in de bodem leeft. Daarvoor is een hoog waterpeil in sloten en greppels nodig.

Bloemen en kruiden als klavers, pinksterbloem, boterbloem en smalle weegbree lokken insecten naar de weides.

De kuikens van de weidevogels zijn voor hun voedsel afhankelijk van deze insecten.

Eén gruttokuiken eet 2000 tot 9000 insecten per dag!

maaien en beweiden

Het broedseizoen van de weidevogels loopt van begin maart tot halverwege juli. Dit is ook een belangrijke tijd voor boeren om hun land te bewerken en gras binnen te halen. Beide kunnen goed samengaan als er rekening wordt gehouden met de vogels. Om nesten heen maaien, stroken en/of stukken gras laten staan en van binnen naar buiten maaien zijn bijvoorbeeld goede manieren om eieren en kuikens te beschermen. De samenwerking met de plaatselijke vogelwacht is hierbij erg belangrijk. Ook afwisseling in de tijdstippen van maaien en beweiden is belangrijk. Op die manier hebben de vogels een gevarieerd aanbod van korter en langer gras in hun directe omgeving.

“Het gebied is gunstig door het reliëf, de natte greppels en de late maai-datum, dé perfecte omstandigheden.”
J. de Boer en J. van Asselt, Skrok

natuurgebieden

De natuurorganisaties beheren de natuurgebieden waar de weidevogels centraal staan op een manier die afgestemd is op de behoeften van deze vogels. Diversiteit is hierin een sleutelwoord. Er wordt gezorgd voor hoge slooppeilen, ondiepe plassen en natte greppels die langzaam opdrogen. Hierdoor komt er variatie in de planten- en grasgroei tijdens het broedseizoen zodat er altijd insecten aanwezig zijn voor de kuikens. Lichte en afwisselende bemesting met stalmest waarin veel stro aanwezig is of beweiding met koeien geven nog meer variatie aan het weiland. Tot slot wordt er voor half juni niet gemaaid, wat zorgt voor rust in het veld.

MAAIEN in
BROEDSEIZOEN
vraagt om
SAMENWERKEN

broedsucces

Eieren en kuikens van weidevogels hebben te maken met vele bedreigingen. Zo kunnen onder andere het weer, voedseltekort en roofdieren zorgen voor verliezen. Voor ons begrip van de vogels en de hindernissen die zij in hun leven tegenkomen is het belangrijk dat we weten hoe succesvol een broedseizoen is verlopen. Om dit broedsucces te kunnen meten, worden er zogenaamde alarmtellingen uitgevoerd. In de periode dat de vogels jongen hebben wordt geteld hoeveel ouders er alarmeren. Hiervoor maken de vrijwilligers in drie periodes een ronde door de weilanden. De aantallen alarmerende ouders worden vergeleken met het aantal nesten en broedparen en zo wordt het bruto territoriaal succes (BTS), oftewel het broedsucces berekend. **Dit jaar lijken de grutto's in grote delen van Fryslân voldoende broedsucces te hebben gehad. Dat is voor het eerst in een flink aantal jaren.**

ANLb – wat is dat?

De provincie Fryslân en het Rijk stellen ieder jaar subsidie beschikbaar voor boeren die iets extra's willen doen voor de vogels op hun land. Het systeem van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) is als het ware de gereedschapskist die hierbij hoort. Die kist is gevuld met verschillende maatregelen die weidevogels kunnen helpen. Voorbeelden hiervan zijn het niet bemesten en maaien van perceelsranden, het onder water zetten van percelen, pas laat in het seizoen maaien en zorgen voor meer kruiden tussen het gras. De zeven agrarische collectieven in Fryslân maken afspraken met boeren over het inzetten van dit soort maatregelen op hun grond. Ook controleren de collectieven de boeren op het nakomen van de afspraken en betalen na afloop van het seizoen de subsidie aan de deelnemende boeren.

SNL – wat is dat?

TBO's en particuliere natuurbeheerders ontvangen jaarlijks subsidie van de Provincie via het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL). Hoeveel subsidie er wordt gegeven hangt af van de manier waarop een gebied wordt beheerd oftewel van het beheertype. Voor ieder beheertype zijn steeds andere planten en dieren leidend voor het inzetten van bepaalde maatregelen. Deze voor de keuze van het beheer leidende soorten noemen we gidsoorten. Het belangrijkste beheertype voor weidevogels is 'vochtig weidevogelgrasland'. Dit beheertype is bedoeld voor gebieden waarin het beheer speciaal gericht is op weidevogels. Andere beheertypen, zoals 'kruiden- en faunarijke grasland' hebben andere leidende soorten. De kwaliteit van de gebieden wordt bepaald door te tellen hoeveel van de gidsoorten er aanwezig zijn. Het kan naast broedvogels ook gaan om planten, dagvlinders, libellen of sprinkhanen.

deelnemende organisaties

Natuurmonumenten

NATUURMONUMENTEN

Natuurmonumenten is een vereniging die zorg draagt voor meer dan 100.000 hectare natuur in Nederland. In Friesland beschermt en beheert Natuurmonumenten een grote variatie aan natuurgebieden, waaronder diverse weidevogelgebieden. In deze gebieden vind je het eeuwenoude weidelandschap met slootjes, greppeltjes, bloemrijke graslanden én weidevogels nog volop terug.

www.natuurmonumenten.nl/friesland

STAATSBOSBEHEER

Staatsbosbeheer beheert ruim 273.000 hectare groen erfgoed in Nederland. Natuur die we beschermen, zodat planten, dieren en mensen ervan kunnen genieten en die we duurzaam willen benutten. In de Friese weidevogelgebieden streven we naar een open landschap met vochtige, kruidenrijke graslanden met hoge waterpeilen waar veel verschillende soorten weidevogels zich thuis voelen.

www.staatsbosbeheer.nl

KOLLEKTIEVENBERIED FRYSLÂN

KBF

Kollektievenberied Fryslân is het samenwerkingsverband van de 7 agrarische collectieven in Fryslân. De collectieven zorgen ervoor dat het ANLb (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer) efficiënt en effectief wordt ingezet bij meer dan 2000 boeren.

www.kbf.frl

IT FRYSCHE GEA

It Fryske Gea is de provinciale vereniging voor natuurbescherming in Fryslân met ruim 36.000 leden. We beschermen, behouden en ontwikkelen natuur, landschap en cultureel erfgoed. Om verschillende weidevogelsoorten te kunnen bedienen, streven we in de weidevogelgraslanden naar een robuust en open landschap met hoge waterstanden, een vruchtbare bodem en een kruiden- en structuurrijke vegetatie.

www.itfryskegea.nl

BFVW

De Bond Friese VogelWachten is dé organisatie in Fryslân die de (weide)vogels beschermt en monitort (telt). De 3500 vrijwilligers van onze 109 lokale vogelwachten zetten zich met veel passie en energie in voor de vogels in hun omgeving, zowel op agrarische gronden als op natuurterreinen.

www.bfvw.nl

SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND

Sovon Vogelonderzoek Nederland organiseert landelijke vogeltellingen en voert onderzoek uit ten behoeve van beheer, beleid en wetenschap. De monitoring gebeurt voor het grootste deel met vrijwilligers. Ook in Fryslân zijn honderden vrijwilligers actief die volgens een vaste methode tellingen uitvoeren van broed- en watervogels.

www.sovon.nl

colofon

Opdrachtgever:

Provincie Fryslân

Redactie:

Inge van der Zee, BFVW
Mark Hilboezen, It Fryske Gea
Corrie Terpstra, Kollektievenberied Fryslân
Hanneke Wijnja, Natuurmonumenten
Jelle Postma, Sovon
Bennie Henstra, Staatsbosbeheer

Fotografie:

Henk Bootsma
Wiebe Palstra
Baukje de Haan
Gerard Roest
Simon de Winter
archief BFVW

Projectcoördinatie:

BFVW, Inge van der Zee

Vormgeving en opmaak:

Jongens van de Jong, Leeuwarden

Drukwerk:

Drukkerij Van der Eems, Easterein

verantwoording cijfers

In Fryslân worden weidevogels geteld met behulp van de Fryske Combimethode, BMP-tellingen (Broedzorg Monitoring Project) en MAS-tellingen (Meetnet Agrarische Soorten). De BFVW werkt in het gangbare boerenland, binnen de agrarische collectieven en in een deel van de natuurgebieden volgens de Fryske Combimethode, waarbij de nadruk ligt op het vinden van de nesten. Als een nest onvindbaar is of als een gebied niet betreden mag worden, wordt een broedpaar opgegeven, zodat het broedpaar wel meegeteld wordt in de tellingen. De nazorgers maken gedurende het broedseizoen meerdere rondes door het hun toegewezen gebied. Binnen de natuurgebieden werken de TBO's grotendeels met de methode van BMP van Sovon. Tellers brengen in meerdere rondes vogels met territoriaal gedrag in kaart in vaste telplots. Na afronding van alle telrondes clusteren de tellers volgens vaste criteria de waarnemingen tot territoria. Binnen het gangbare boerenland en binnen de agrarische collectieven zijn verspreid over de provincie verder nog diverse BMP-plots en MAS-punten aanwezig die geteld worden door Sovon-vrijwilligers en -medewerkers.

De gepresenteerde cijfers over 2019 (figuur 1) zijn voorlopige gegevens die een goede indruk geven van het broedseizoen in 2019 van de soorten scholekster, Kievit, grutto en tureluur. De aantallen zijn afkomstig uit de door de BFVW en TBO's getelde gebieden. Dit zijn niet alleen de gebieden die speciaal voor weidevogels worden beheerd maar ook gebieden met een ander beheer zoals de kwelders op de eilanden, bossen of moerasgebieden. De gebruikte cijfers beslaan een groot deel van de provincie. Desalniettemin zijn er ook gebieden geweest waar niet is geregistreerd. Daarnaast zijn de totalen van de ingevoerde nesten onderdeel van de cijfers. De gepresenteerde aantallen kunnen daarom niet zondermeer worden beschouwd als absolute populatieschattingen. Voor de vergelijking van de cijfers uit 2019 met 2018 (figuur 2) is gebruik gemaakt van een selectie van gebieden die in beide jaren zijn geteld door middel van BMP of de Fryske combimethode. Jaarlijks worden door Sovon en het CBS trendindexen berekend voor 12 soorten boerenlandvogels in geheel Fryslân. Hiervoor worden BMP- en MAS-tellingen gebruikt. Aangezien de indexen tot en met 2019 pas in december gereed zijn, is in dit jaarbericht gebruik gemaakt van de indexen tot en met 2018 (figuur 3)